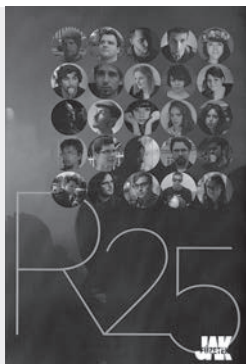

Áfra János (szerk.)

R25

*A rendszerváltás után született
generáció a magyar lírában*

JAK – Prae.hu
Budapest–Debrecen, 2015

Dobás Kata

EGY ÉLŐ LENYOMAT*

Az antológia veszélyes műfaj. Az ilyen típusú kiadványok ugyanis, éppen a műfajból adódó sokszínűség miatt, könnyen érdektelenné, bizonyos szempontból olvashatatlanná válnak. Ezt segíthet elkerülni például az a markánsan kirajzolódó koncepció, ami jó esetben egy ilyen kiadvány mögött áll, s ami képes lehet arra is, hogy egybetartsa az alapvetően szerteágazó szövegeket. Éppen ezért már a jelen recenzió elején érdemes leszögezni, hogy az *R25. A rendszerváltás után született generáció a magyar lírában* című antológia versei markáns szerkesztői elképzelés mentén szerveződnek.

Ami ezt az állítást elsőként alátámasztja, az az Áfra János által írt előszó, amely nem csupán a válogatás mikéntjét, de a kiadvány történetét, valamint a címben jelölt dátum fontosságát is megfogalmazza: „Ezért választottam ezt a szimbolikus dátumot apropóul a *KULTer.hu* összeállításának (*Kötet előtti fiatal költők, akiket ismerned kell*) előkészítéskor, amely 2014. október 23-án jelent meg tizenöt olyan határnyitás után született fiatal szerző verseivel, akik már érintetlenek maradtak a cenzúra megszűnése előtti időszak publikációs nehézségeitől, sőt, a blogoszférában szocializálódtak, ahol gyakorlatilag minden szöveg helyet talál magának” (6). Egy internetes portálon sikeresnek bizonyuló

* A szerző 2015-ben az Emberi Erőforrások Minisztériumának Móricz Zsigmond-ösztöndíjában részesül

kezdeményezés nyilvánvalóan nem ültethető át változtatás nélkül egy másik médiumba, jelen esetben egy print kiadványba, noha a cél, hogy „minden szöveg helyet találjon magának”, azonosnak tétélezhető.

A fentiek miatt is figyelemre méltó és szerencsés szerkesztői döntés, s így a kötetkoncepció részének tekinthető, hogy a verseket nem szerzők köré csoportosítva olvashatjuk az *R25*-ben. Ezzel a gesztussal egyrészt még inkább kirajzolódnak a szövegek közötti kapcsolódási pontok, másrészt éppen az a generációs kapcsolat válik hangsúlyossá, amelyről az Áfra által jegyzett előszó is beszél. A kiadvány így nem a szerzőkre, hanem a szövegekre épít, tehát egyfajta jó értelemben vett szövegköz-pontúság működteti a kötet verseit. Ez implikálja azt is, hogy a befogadás során az olvasó lehetőséget kap arra, hogy a lírai alkotások között felvázolhasson magában értelmezői íveket, illetve komplex képet alkothasson magának az *R25* szövegegyütteséről, és ne csupán az alkotókat bemutató vagy leíró jellegű csoportosítást kapjon kézhez.

Ugyanakkor a szerkesztői koncepció felkínálja a konzervatívabb olvasatot is: a kötet végén szerzői életrajzok helyezkednek el, amelyek – némileg rendhagyó módon – a szerkesztő által írt rövidke értelmezéseket is tartalmaznak, illetve a lap alján megtalálhatók az aktuális alkotó kötetben szereplő írásainak címei is, oldalszámokkal. Áfra, az előszóban ígértékhez tartva magát, valóban csak néhány „poétikai jellegzetességet” sorol fel a fiatal költők biográfiájánál. Ezek a rövid, pár soros leírások sok esetben valóban segítik a befogadót saját értelmezése kialakításában vagy éppen továbbgondolásában. Éppen ezért kifejezetten kár az olyan közhelyes mondatokért, mint például: „E szabad versekben érezhető személyesség szinte mindig elvezet bennünket valami általánosabb érvényű meglátáshoz”; „képesek hozzájárulni, hogy olyan helyzeteket is átérezzünk, amelyeket személyesen nem éltünk meg” (132, 122). Noha az az olvasó számára is nyilvánvaló lehet, hogy itt nem fog tanulmányyszerű elemzéseket kapni, Áfra János többi tűpontos megfigyelése mellett mégis sajnálatosak ezek az apró figyelmetlenségek.

Noha messzemenően egyetértek Áfrával, amikor azt írja a szerzőkről, hogy „természetesen aligha jósolható meg, hogy közülük kik lesznek ennek a generációnak az emblematisz alakjai”, talán mégis meg-rajzolható már most néhány olyan jellegzetesség, amely tendenciózusan jelen van a fiatal költők lírájában. Ami mindenképpen kiemelendő, az a személyesség jelenléte a szövegekben. Áfra is több szerzőnél említi az alanyi költészet fogalmát, továbbá a vállaltan személyes hangvételt (Stermeczky Zsolt Gábor, Kovács Kristóf, Balogh Zetas Péter stb.).

Számomra mindenképpen ígéretesnek tűnik pár költő az alanyiség és a személyesség versbeli kialakításával. Ez a fajta személyesség nem a nyelvről, a nyelvi meghatározottságról, illetve annak reflexiójáról mond el ma már köztudott dolgokat, sokkal inkább ennek a belátásnak a tükrében próbálnak új kísérletekbe fogni. Az Én-Te viszony például kiválóan alkalmasnak mutatkozik jó néhány szerzőnél arra, hogy ne csupán a legtipikusabb, a szerelmi költészet felé nyissanak, hanem társadalmi, sőt szociális érzékenységüket is felmutathassák, s a versekben immáron ne kizárólagosan az Én, illetve az Én-viszonyok, hanem a Te és annak környezete is ugyanolyan hangsúllyal jelenhessen meg: „Valaki karon ragad és magához húz. A markát tarja, azt mondja: éhes. / Egy számára érthetetlen nyelven válaszolok. / Még mindig azt hiszem, hogy egy másik országban élek.” Az Én és a Másik idegenségének kiváló példája lehet Bende Tamás *Szótájéék* című versének részlete, amelyben az első idézett mondat megengedi azt is, hogy egy szerelmi viszonyt feltételezzünk, s ennek folytatása mégis egy idegen éhségének leírása lesz. A párbeszéd, a kapcsolat azonban nem jön létre: noha a lírai én érti az éhséget, válaszolni nem tud rá a másik számára érthető nyelven. Meggyőződésem, hogy jelen esetben például korántsem a nyelvi meghatározottság reflexiója a kérdés, sokkal inkább az, hogy a Másik éhségére nem létezik nyelvileg megformálható válasz. Az Én és a Másik viszonylatára számos további szöveghely idézhető, a létre nem jövő vagy legalábbis problematizálható kapcsolat témája szinte minden esetben fontos része a szövegeknek: „Mindenki nevetségessé válik valaki szemében” (Zilahi Anna: *Öröklési rend*); „egymás mellé / ültünk a metrón / szótlank voltunk / mint az idő és a kövek / mint anyagul előhívott / fényképek / kivehetetlen valóságai” (Oláh K. Tamás: *sötétkamra*). Az ilyen típusú szövegek kiindulópontja és fókuszja is az a belátás, hogy a történések és viszonyulások (amelyek pedig léteznek) elbeszélhetőségének lehetetlensége sok esetben éppen a (közös) nyelv hiányából fakad, a versszövegek ezt a hiást erősíthetik meg újra és újra az olvasóban.

A szerelmet, (pár)kapcsolatot fókuszba állító versek száma meglepően nagy a kiadványban. Úgy látszik, az irodalmi, irodalomtörténeti hagyomány szempontjából igencsak terhelt tematika mégsem teherként nehezedik erre a generációra, az antológia szerzőire mindenesetre semmiképpen, s ez a gesztus legalábbis felhívó jellegű. Az ilyen típusú alkotásokban is a két ember közti „elcsúszás” és a hiányretorika dominál: „köröttünk a fény puhán hajlik, akár ujjbegyek / anyajegyjeink összeköthetetlenek” (Polák Péter: *anyajegyjeink*); „Csak te közben eltűntél.

És hagyta / elcsúszni egymás mellől / a város hozzám hűséges képeit.
/ Én meg azóta folyton eltévedek” (Fehér Renátó: *Fuga*); „ez még nem az,
hogy már többet nem látlak, / csak játszom, hogy ez ilyen volt tegnap. /
Hogy úgy vagyok, hogy te nem vagy” (Kovács Kristóf: *Nyugodj*).

Az Én és a Másik tematika további változata, amikor a Másik nem egy egyén, hanem a család, vagy még tágabban, egy közösség: „A családomban senki nem tehet semmiről. / Mindenki Isten vezérelte báb. / A felelősség fölhalmozódik, rejtőzködve öröklődik, / lappang a nemzedékek között. / Hat nemzedék óta bennem jött ki először.” (Kemény Lili: *Bűnbeesés*); „Hetven év sem kell, hogy bármit félreértsünk. / Rám nem hagytak múltat, amit be kéne vallani, / és sérelem sincs bennem semmi örökölt” (Fehér Renátó: *Ká-európai ismerős* [65]). Ahogy az a két idézetből is kitűnik, az *R25* szerzői olykor nem egyöntetűen beszélnek el ugyanazt a jelenséget (jelen esetben a családi-történelmi hagyományhoz való viszonyt); szimpatikus megoldás, hogy ezek a versek egymás mellé kerültek, megteremtve így egyfajta belső feszültséget is a kötetben belül.

A környezet iránti szociális érzékenység talán leginkább Juhász Tibor verseiben dominál, a miniszocioképek nem csupán az emberek, de egy város lenyomatát is adják, itt tehát már nem elsősorban az alanyiség, hanem a tér és az abban mozgó emberek leírása kerül előtérbe: „Minden reggel hitelért könyörgött. / Állt a bolt előtt, szívta a fogát, és irigyen / nézte az ujjközeimbe simuló barna szűrőt” (*Saját bérlet*). Ugyanez a leíró jelleg Kerber Balázs szövegeiben még inkább felerősödik, és egyfajta szenttelen, távolságtartó „rögzítésbe” torkollik: „A professzor arca kérgesedik, / *Basielus*, mondja, és átfut / az árkon egy árnyék” (*Nappalok, évek*). A két vers egymás mellé helyezésével jelen esetben nem ellentéző, hanem fokozó hatást érhetnek el az olvasóban.

Az persze további vita tárgya lehet, hogy mikor és elsősorban miért beszélünk generációkról – elegendő-e ehhez a születési dátum, a történelmi helyzet vagy a poétikai hasonlóság. Az *R25* című kötet nem is feltétlenül kell hogy megadja erre a választ. Éppen elegendő, hogy biztos szerkesztői kézzel válogatott és összeállított, érdekes és izgalmas pályakezdéseknek lehetünk tanúi, továbbá kiemelten fontos tulajdonsága, hogy kötetként is kiválóan működik, köszönhetően az egyértelműen és könnyen érzékelhető szerkesztői koncepciónak.